

lerinin açıklık ve kesinliğine de bedâhet-i hissiyye veya bedâhet-i hâriciyye denilmiştir (ayrıca bk. ZARÛRİYYÂT).

BİBLİYOGRAFYA :

et-Ta'rifât, "bedîhî" md.; Tehânevî, *Keşşâf*, II, 883; İbn Sînâ, *en-Necât*, Kahire 1357/1938, s. 61-66; Gazzâlî, *Mi'yârü'l-ilm*, s. 186-192; Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, I, 53-82; Ahmed Cevdet, *Mi'yâr-ı Sedâd*, İstanbul 1303, s. 101, 105-110; Ali Sedad, *Mizânü'l-ukûl*, İstanbul 1303, s. 55-62; D. Julia, *Dictionnaire de la Philosophie*, Paris 1976, s. 95.

M. NACİ BOLAY

BEDİHYÂT

(البدييات)

Aklın hiçbir delile ihtiyaç duymaksızın
apaçık ve kesin olarak kabul ettiği
önergeler anlamına gelen
mantık terimi
(bk. ZARÛRİYYÂT).

BEDİYYÂT

(bk. İLMÜ'L-CEMAL).

BEDİYYÂT

(البدييات)

Hız. Peygamber'in methine dair olup
her beytinde en az bir bedî sanat bulunan
kasidelere verilen ad.

Bedî sanatlar Câhiliye devrinden beri kullanılmakla beraber onları ilk defa Abbâsî Halifesi İbnü'l-Mu'tez (bir günlük hilâfeti 20 Rebülevvel 296 / 17 Aralık 908) bir ilim halinde tedvîne çalıştı. VIII. (XIV.) yüzyıla kadar bedî'e dair çeşitli isimlerle müstakil eserler yazıldığı gibi bu ilim meânî ve beyân ilimleri içinde de incelendi. Ancak VIII. yüzyılda bedî sanatların yorumunda bedîyyât adıyla yeni bir tarz ortaya çıktı. Bedîyyât türünde ilk defa kimin şiir yazdığı tartışma konusu ise de yapılan araştırmalar bu türde ilk şiirin Safiyyüddin el-Hillî'ye (ö. 750/1349) ait olduğunu göstermektedir.

Bedîyye türü daha Hz. Peygamber hayatta iken Hassân b. Sâbit ve Kâ'b b. Zühre gibi şair sahâbiler tarafından başlatılmış, Emevî ve Abbâsîler devrinde gelişerek günümüze kadar devam etmiştir (bk. Nebhânî, I-IV). Ancak Hz. Peygamber'i methetmek için yazılan her kasideye bedîyye denmemiş, bu tür kasidelerde beyit sayısının en az elli olması, her beytin bedî sanatlardan en az birini ihtiva etmesi, kasidenin basît bahriyle

nazmedilmiş olması, redif harfinin (revî) kesreli "mim" olması gibi özellikler aranmıştır. Nitekim Bûsîrî'nin (ö. 694/1295) *Kaşidetül-bürde*'si bedî sanatlar ihtiva etmediği için bedîyyâtтан sayılmamış, ancak VIII. (XIV.) yüzyıldan sonra Hz. Peygamber için yazılan kasideler bu şartları haiz olduklarından onlara bedîyye adı verilmiştir.

Safiyyüddin el-Hillî'den XIX. yüzyıl sonlarına kadar İslâm dünyasında 100 kadar bedîyye nazmedilmiştir. Bedîyyelerin her bir beytinde bir sanat sadece teknik olarak bulunabileceği gibi hem teknik hem de ifade olarak bulunabilir ve bu tarz beyitler o bedî sanat için bir örnek teşkil eder. Bu eserlerde edebî sanatların çok olması sebebiyle bedîyyelerin anlaşılabilmesi için şerhlere ihtiyaç duyulmuş, bu şerhler bazan bizzat bedîyyeyi nazmedenler tarafından, bazan da başkaları tarafından yazılmıştır. Belli başlı bedîyyeler ve şerhleri şunlardır: 1. *el-Kâfiyetül-bedî'îyye fî'l-me'dâ'ihî'n-nebeviyye*. Safiyyüddin el-Hillî'nin 145 beyitten ibaret olan bu eserinde 151 bedî sanat işlenmiştir. Hillî bedîyyesini *Şerhu'l-Kâfiyeti'l-bedî'îyye fî 'ulûmî'l-belâga ve me'hâsini'l-bedî'* adıyla şerhetmiştir. Bu şerh Nesîb Neşavî tarafından yayımlanmıştır (Dimaşk 1403/1983). 2. *el-Hulletü's-siye-râ fî medhi hayri'l-verâ*. İbn Câbir el-Endelüsî'nin (ö. 781/1379) *Bedî'îyyetü'l-'umyân* adıyla da bilinen ve 177 beyitten ibaret olan bu bedîyyesinde elli bir bedî sanat işlenmiştir. Eser şairin kendisi tarafından şerhedildiği gibi dostu Şehâbeddin Ebû Ca'fer Ahmed b. Yûsuf er-Ruaynî el-Endelüsî (ö. 779/1377) tarafından da *Trâzül-Hulle fî şifâ'î'l-gulle* adıyla da şerhedilmiştir. Bedîyye, Ali Ebû Zeyd tarafından nesredilmiştir (Beyrut 1405/1985). 3. *el-İkdül-bedî' fî medhi's-şefî'*, *el-Bedî'îyyetül-küb-râ* adıyla da bilinen Zeynüddin Şa'bân b. Muhammed b. Dâvûd el-Âsârî'nin (ö. 828/1424) bu bedîyyesi 400 beyitten ibaret olup 240 bedî sanatı ihtiva etmektedir. Bedîyyelerin en uzun olan bu eserin herhangi bir şerhine rastlanmamıştır. Üç bedîyyesi bulunan Âsârî'nin bu çalışmaları *Bedî'îyyâtül-Âsârî* adıyla Hilâl Nâci tarafından yayımlanmıştır (Bağdad 1397/1977). 4. *el-Cevâhirü'l-lâmî'a fî tecnîsî'l-ferâ'idî'l-câmî'a li'l-me'ânî'r-râ'î'a*. İbnü'l-Mukrî el-Yemenî'nin (ö. 837/1433) 144 beyitten ibaret olan bu eseri bizzat müellifi tarafından

el-Ferîdül-Câmî'a li'l-me'ânî'r-râ'î'a adıyla şerhedilmiştir. Burada 150 bedî sanata yer verilmiştir. 5. *Bedî'îyyetü İbn Hicce el-Hamevî*. İbn Hicce el-Hamevî'nin (ö. 837/1433) 142 beyitten meydana gelen bu bedîyyesinde 147 bedî sanat bulunmaktadır. Eser yine İbn Hicce tarafından *Hizânetül-edeb ve gâyetül-ereb* adıyla şerhedilmiştir. Birçok defa yayımlanan bu şerh ayrıca Muhammed Ebû'l-Fazl tarafından tahkik edilerek neşredilmiştir (Kahire, ts., Mektebetül-Hancî). Daha başka şerhleri de bulunan bedîyyenin Hürî Bolus Avvâd tarafından *el-İkdül-bedî' fî fenni'l-bedî'* adıyla yayımlanmış bir şerhi daha vardır (Beyrut 1881). 6. *Nazmül-bedî' fî medhi hayri şefî'*. Celâleddin es-Süyûtî'nin (ö. 911/1505) 133 beyitten ibaret olup 147 bedî sanat ihtiva eden bu bedîyyesi bizzat Süyûtî tarafından yapılan bir şerhle birlikte basılmıştır (Kahire 1298). 7. *el-Fethu'l-mübîn fî medhi'l-Emîn*. Âişe el-Bâûniyye'nin (ö. 922/1516) bu eserinde beyit sayısı ile ihtiva ettiği bedî sanat sayısı 144'tür. Müellifi tarafından ayrıca şerhedilen *el-Fethu'l-mübîn*, İbn Hicce el-Hamevî'nin *Hizânetül-edeb* adlı eserinin kenarında basılmıştır (Kahire 1304). 8. *Nesemâtül-es'hâr fî medhi'n-nebiyyi'l-muhtâr*. Abdülğanî en-Nablusî'nin (ö. 1143/1730) 150 beyitten oluşan ve 155 bedî sanat ihtiva eden bu bedîyyesi kendisi tarafından *Nefehâtül-ezhâr 'alâ Nesemâtül-es'hâr* adıyla şerhedilmiştir (Dimaşk 1299). Şiirin bir kısmı Manastırlı İsmail Hakkı tarafından Türkçe'ye tercüme ve şerhedilerek *Mekteb* mecmuasında yayımlanmıştır (bk. bibl.). 9. *el-İkdül-bedî' fî medhi's-şefî'*. Kâsım b. Muhammed el-Bekrecî el-Halebî'nin (ö. 1169/1755) 154 beyitten ibaret olup 159 bedî sanat ihtiva eden bu bedîyyesi de yine kendisi tarafından *Hilyetül-İkdül-bedî' fî medhi's-şefî'* adıyla şerhedilmiştir (Haleb 1293). 10. *Bedî'ü't-telhîş ve telhîşül-bedî'*. Tâhir el-Cezâirî'nin (ö. 1338/1919) bu eseri altmış beş beyit olup yetmiş yedi bedî sanat ihtiva etmektedir. Eser müellifi tarafından aynı adla şerhedilerek bastırılmıştır (Dimaşk 1296).

Belâgat ilimleri ilk dönemlerde daha çok aydınların ilgisini çekmekte iken Hz. Peygamber'in methini konu edinen bedîyyâtın halkın büyük ölçüde ilgisini kazanmasından sonra bu ilimler geniş kitleler tarafından benimsenmiştir. Öte yandan edebî sanatlar, bedîyyelere yazılan

şerhlerde ayrıntılı olarak işlendiğinden gelişme kaydetmiştir. Bu şerhlerde açıklanan bedîî sanata örnek olarak hem o devrin hem daha önceki devirlerin şairlerinden nakiller yapıldığı için bu kişilerin daha iyi tanınması sağlanmıştır. Müellifleri aynı zamanda birer İslâm âlimi olan bu şerhler, İslâmî ve edebî kültürün yayılmasına ve güçlenmesine de hizmet etmiştir. Hem edebiyatın hem de İslâm kültürünün ve peygamber sevgisinin halk kitleleri arasında yayılıp yerleşmesine vesile olan bedîyyât çalışmaları sadece müslümanlara münhasır kalmamış, onlarla bir arada yaşayan hıristiyan ediplerinin XII. (XVIII.) yüzyıldan itibaren Hz. İsa'yı medih sadedinde bedîyyeler yazmalarına imkân hazırlamıştır. Bunlardan Hürî Nikolâvus b. Ni'metullah es-Sâîğ (ö. 1169/1755), Nâsîf b. Abdullah el-Yâzîcî (ö. 1287/1870) ile Ersânyûs b. Yûsuf b. İbrâhim el-Fâhûrî'nin (ö. 1300/1883) bedîyyeleri örnek olarak gösterilebilir.

XIV. yüzyıldan XIX. yüzyıl sonlarına kadar devam eden bedîyye yazma geleneği XX. yüzyıldan itibaren gerek dinî hayata ve klasik edebî ilimlere olan ilginin azalması, gerekse sanat ve edebiyat anlayışındaki değişiklikler sebebiyle terk edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Safiyüddin el-Hillî, *Şerhu'l-Kâfiye el-bedî'iy* (nşr. Nesîb Neşâvî), Dimaşk 1403/1983; *Âsârî, Bedî'iyâtü'l-Âsârî* (nşr. Hilâl Nâci), Bağdad 1397/1977, nâşirin mukaddimesi, s. 6-12; *Keşfü'z-ẓunûn*, I, 233-235; Abdurrahman Fehmî, *Medresetü'l-Arab*, İstanbul 1304, s. 124-129; Büstânî, *DM*, V, 254; Şevki Dayf, *Târîhu'l-edeb*, V, 71, 302; VI, 182-185, 619-622; a.mlf., *el-Belâğâ te'tavvür ve târîh*, Kahire 1965, s. 358-367; Abdülazîz Atîk, *Fî Târîhi'l-belâğati'l-'Arabîyye*, Beyrut 1970, s. 317-326; Nebhânî, *el-Mecmû'atü'n-Nebhâniyye fi'l-medâ'ihî'n-nebeviyye*, Beyrut 1374/1974, I-IV; Ömer Ferrûh, *Târîhu'l-edeb*, III, 149, 614; VI, 112-113, 530-537; Ali Ebû Zeyd, *el-Bedî'iyât fi'l-edebi'l-'Arabî*, Beyrut 1403/1983; Ahmed Matlûb, *Mu'cemü'l-muštalaḥâtü'l-belâğîyye ve te'tavvuruḥâ*, Bağdad 1403/1983, I, 383-388; Bekrî Şeyh Emin, *Mütâla'ât fi's-ši'ri'l-Memlûkî ve'l-Oşmânî*, Beyrut 1986, s. 261-275; a.mlf., *el-Belâğatü'l-'Arabîyye ft şevbihi'l-cedîd: 'İlmü'l-bedî'*, Beyrut 1987, s. 11-25; İsmâil Hakkî (Manastırî), "Abdülganî Nablûsî'nin Nesemâtü'l-eshâr fi medhi'n-nebiyyi'l-muhtâr Adh Bedîyyesinin Tercüme ve Şerhi", *Mekteb*, sy. 5, İstanbul 1311, s. 205-208; sy. 6, s. 250-252; sy. 8, s. 345-349; sy. 9, s. 410-412; sy. 10, s. 437-438; sy. 11, s. 487-489; sy. 12, s. 541-543; sy. 13, s. 583-584; sy. 14, s. 4-6; sy. 15, s. 52-54; sy. 17, s. 161-164; sy. 19, s. 251-253; sy. 21, s. 343-346.

HULUSİ KILIÇ

BEDİR

(البر)

Eski edebiyatta güzelliği, tasavvufta da vahdet sembolü olarak kullanılan bir teşbih unsuru.

Sözlükte "olgun, tamam, kâmil" anlamına gelen, ayın en parlak ve dolgun halini ifade eden bedir, Türkçe'de "dolunay, ayın on dördü" gibi tabirlerle karşlanır, ayrıca edebî metinlerde bedr-i münîr, bedr-i tamâm, bedr-i kâmil, mâh-ı şeb-ebrûz, mâh-ı tâbân, mâh-ı münewver gibi isimlerle de anılır. Bedir ayın en iri, en ışıklı devresidir. Edebiyatta rengi, büyüklüğü, yuvarlaklığı, yüksekliği ve parlaklığı yönünden söz konusu edilir. Gece etrafı aydınlatması, ışığını güneşten alması, akşam doğup gökte uzun süre kalması, güneş doğunca batması da özellikle üzerinde durulan hususlardır. Diğer kozmik unsurlarla birlikte çeşitli "vech-i şebah"ler münasebetiyle çok sayıda hayal ve tasavvura konu olmuştur. Bir pınara veya çeşmeye benzetilen, arza nur ve feyiz akıtan dolunay, âb-ı hayâtın dışında karanlıklar ülkesine giren Hızır'ı temsil eder. Hızır nasıl bilhassa darda kalanlara yardımcı ve rehber olmakta, imdada yetişmekteyse bedir de karanlıkta kalanlara Hızır gibi yardımcı olmaktadır.

Bedir her şeyden önce bir güzellik sembolüdür. Sevgilinin (veya övülenin) güzelliği, yüzü, yanağı ve bizzat kendisi aya benzetilir. Açıkça söylenmese de mâh, kamer gibi kelimelerle kastedilen çok defa dolunaydır. Divan edebiyatının her şeyi idealize etme özelliğinden dolayı, meselâ sevgilinin yüzü aya benzetilecekse bunda ayın en iri, en parlak anı olan dolunay kullanılır. Sevgilinin dolunay gibi olan yüzü, tevhidî veya ilâhî nurların, ilâhî sırların tecelliyatına ayna olduğu için her hâlûkârda güzeldir. Bunu ifade etmek için mâh-rû, meh-likâ, mâh-çehre, kamer-çehre, mâh-tal'at, mâh-peyker, yüzü mâh gibi sözler kullanılır. Ay ile sevgili arasındaki benzerlikte el değmemişlik, yanına yaklaşılamayacak kadar yüksekçe olma, yüzünde siyah lekelere bulunma gibi hususlar da rol oynar. Ayın yüze benzetilmesinde renk ve şekil yanında siyah lekelerin ayva tüyü olarak düşünülmesi de söz konusudur. Bazan güneş sabuna benzetilerek feleğin (gökyüzü) onunla ayın yüz karasını yıkadığı belirtilir. Alın kamer, doğarken ve batarken hafif kırmızısımsı görünen dolunay, sevgilinin öfkeden kızaran yüzüdür.

Dolunay gök damının çörtene (yağmur oluğu), penceresi, gök bahçesinin havuzu, gök değirmeninin güneşle birlikte iki değirmen taşıdır.

Dolunayın hâle ile birlikte ele alındığı da olur. Ay ağırlını veya bazı gecelerde ayın etrafında görülen beyazlığı ifade etmek için kullanılan hâle, sanki ayı kucaklamış, visâle ermiş gibi hayal edilir. Matem elbisesine, örtüye veya baş örtüsüne de benzetilen hâle bazan bele sarılan kırmızısımsı bir şalıdır. O ayın evidir. Dolayısıyla ay gibi sevgili de geceleri evinden dışarı çıkamaz. Dolunay şehir, hâle de şehrin etrafındaki surlardır. Bu yüzden ay gibi güzel de şehirde mahsur kalmıştır. Dolunay âşık veya boynu bağlı kul olarak düşünüldüğünde hâle onun gerdanlığı, "tavk"ı olur. Yıldızlar diğer güzeller, dolunay da onların hepsinden daha güzel olan, girdiği meclisi aydınlatan biricik sevgili, güzellerin mâhı Leylâ'dır. Ay, siyah veya mavi elbiseyle âsuman dönme dolabına binmiş veya can semasında seyreden, işyan bir dilber, yıldızlar başına saç olarak dökülen bir yeni gelindir. Sevgili dolunay gibi kusursuz ve mükemmel olmakla beraber bazan çıplaklığından utanıp bulutların arkasına gizlenir.

Somon ekmeği şeklinde olan dolunay ayrıca nurdan bir tabağa, gümüşten bir kâseye, iki kefeli bir teraziye veya ölçeğe de benzetilir. Dolunay, gök padişahının nurdan bir tacı, gök askerinin altın üsküfû, külâhı, akçesi, güneşle birlikte gözlüğüdür. Cam aynalarla beraber ince levha haline getirilmiş demir, gümüş veya altından yapılmış yuvarlak aynalar da vardır. Bu yüzden dolunay gümüşten, güneş de altından bir aynadır. Bir başka ifadeye göre güneş gökyüzü berberinin sarı taşı, dolunay da aynasıdır. Gümüş ayna zamanla paslanmakla, oksitlenmekle lekelenir ki yüzü gölgeli veya lekeli görünen dolunay da bu durumdaki bir aynaya benzetilir.

Dolunay gök meydanının kösü, davuludur. Bu kösler çalındıkça, yani günler geçtikçe ömür saltanatı da geçer. Dolunay, ok atılan nişangâh veya oklardan korunmak için kalkan (siper), parlayan çeliği ve yuvarlaklığı yönünden de gürz ve miğferdir. Hilâl ibrik, kulp, çengel, mum nalçesi, dolunay pamuğundan bükülen kandil fitilidir.

Dolunay ay tutulması münasebetiyle de söz konusu edilir. Bu durumda ayın